

Maria Josep Cuenca (Universitat de València)

Aproximació sintàctico-pragmàtica a les *question-tags* en català¹

1 Introducció

Amb aquesta comunicació ens proposem de continuar els treballs sobre les preguntes confirmatòries (en anglès *question tags*) del català que hem realitzat en col·laboració amb Josep Maria Castellà (Castellà / Cuenca 1993; Cuenca / Castellà 1995), tot eixamplant una mica el camp d'estudi cap a altres construccions amb «marcant-cua» que, a pesar de presentar els mateixos marcats, vehiculen funcions pragmàtiques diferents de la «confirmació». D'altra banda, en les nostres investigacions prèvies, tractàvem més aviat problemes teòrics; el vessant en el qual volem incidir ara és l'anàlisi de produccions on trobem aquestes construccions. En concret, ens basarem en un text oral de caràcter argumentatiu, que correspon a un programa de debat («Polèmic», sobre el tema «Taxis i motos», emès a TV3, el 6 de novembre de 1992, [=Pol]) i en fragments dialogats del llibre *Vacances al Zurich*, d'Anna Vila (Barcelona: La Campana, 1993 [=Vac]).

Per tal de fonamentar l'anàlisi de corpus, exposarem primer els principis teòrics generals que adoptem, la definició del camp d'estudi i les hipòtesis de partença. Posteriorment, estudiarem el corpus triat i, per últim, plantejarem algunes conclusions.

2 Principis teòrics

L'expressió anglesa *question-tag* és molt difícil de traduir: si parlem de «preguntes confirmatòries», atenent al fet que aquesta mena de qüestions són les més prototípiques, estem reduint el camp d'aplicació, en la mesura que no totes les *question-tags* tenen la funció comunicativa de demanar confirmació; per altra part, la traducció literal de l'expressió, «cua de pregunta», no sembla molt adequada.

Deixant de banda aquest problema de denominació, mentre no hi hagi una proposta assumible, constatarem que el terme es refereix a certes

¹ Vull agrair la col·laboració de Susanna Pardines, que ha realitzat la transcripció del text oral de què he extret alguns exemples. Aquesta investigació forma part del projecte d'investigació PS 91-0134 de la DGICYT.

estructures interrogatives que s'afegeixen a una asseveració, normalment en posició final, i que manifesten algun tipus de funció comunicativa. Fins ara, l'estudi gramatical d'aquestes construccions ha estat força limitat, i no només en català. Això es deu principalment al fet que no encaixen en els motlles estrictes de la gramàtica oracional, per tal com s'associen amb processos que depassen els límits oracionals i encara els límits lingüístics: per analitzar-les, cal tenir en compte factors com l'entonació i les relacions que s'estableixen entre emissor i receptor en l'intercanvi comunicatiu. A més, són estructures típiques de la llengua oral, nivell que ha estat relegat en la major part d'estudis lingüístics, excepte en els dedicats a l'anàlisi del discurs i a la pragmàtica.

Encara més, en moltes llengües aquestes estructures es manifesten sovint mitjançant interjeccions. No cal insistir gaire en la idea que la interjecció és la parenta més pobre de les denominades «parts de l'oració». El debat sobre la interjecció s'ha reduït sovint a esbrinar si és un element lingüístic o no (hi ha autors que la caracteritzen com una transició entre allò lingüístic i allò no lingüístic, o com una resta dels primers estadis del llenguatge), i a remarcar que indica valors subjectius del parlant.

En aquest estat de coses, una anàlisi seriosa del tema demana acudir a un model que permeti la incorporació natural de la sintaxi i la pragmàtica. La lingüística cognitiva, un recent corrent lingüístic que parteix de la semàntica generativa, entronca amb la tradició estructural i incorpora, entre altres, els avanços dels estudis de pragmàtica, ens ofereix un ventall amplíssim de possibilitats explicatives. Prenent com a hipòtesi de treball la indetriabilitat entre la forma (la morfosintaxi i la fonètica) i el significat (semàntic i pragmàtic) dels elements lingüístics, ens forneix de conceptes i metodologies per a treballar les construccions lingüístiques, i molt especialment aquelles que presenten un cert grau de fixació idiomàtica, les denominades construccions gramaticalitzades (en anglès *grammatical constructions*, *idiomatic constructions*).² Aquestes es caracteritzen pel fet que no admeten un estudi analític com el que apliquem als sintagmes, per exemple; s'han de considerar com un tot, una unitat global de forma i significat, on el significat del conjunt és motivat pel significat de les parts, però no equival a la suma d'aquests (Lakoff 1987: 465; vegeu també Fillmore / Kay / O'Connor 1988).

² Sobre el concepte de gramaticalització en la lingüística cognitiva, podeu consultar Heine / Claudi / Hünemeyer (1991) i Hopper / Traugott 1992.

3 Què són les *question-tags*?

Com hem dit abans, les *question-tags* són estructures fixades que solen situar-se a la fi d'una oració o sintagma i que acompleixen una funció discursiva determinada: confirmació, apellació, desafiament, etc. Es tracta d'estructures com les de (1).

- (1a) M'ajudaràs, oi?
- (1b) M'ajudaràs, eh?
- (1c) M'ajudaràs, veritat?
- (1d) Oi que m'ajudaràs?
- (1e) M'entens, no?

Com ja hem dit abans, les *question-tags* per excel·lència són les preguntes confirmatòries, que demanen del receptor una resposta en el mateix sentit que la modalitat de l'oració precedent (1). Ara bé, trobem altres tipus de preguntes amb *marcants cua* que presenten funcions pragmàtiques diferents (2):

- (2a) Anirem junts al metge, d'acord?
- (2b) Li ho has confessat de veritat?

En concret, al primer exemple (2a) el parlant demana una resposta positiva respecte d'una petició (i no pròpiament d'una asseveració com en els casos d'abans); l'estructura de (2b) sol denominar-se *reversal tag*, perquè pressuposa una resposta contrària a la de l'oració anterior (en aquest cas la resposta «esperada» o, si més no desitjada, és «no»), justament al contrari del que s'esdevé en una pregunta confirmatòria (1).

D'altra part, no és difícil constatar, amb una anàlisi mínima de qualsevol corpus, que alguns marcants de preguntes confirmatòries indiquen matisos diferents de la confirmació, d'acord amb el context en què es troben (3):

- (3) No ho he dit jo això, eh?

Tenint en compte aquests factors, és clar que una anàlisi de les preguntes confirmatòries en un corpus concret ha d'anar lligada a l'observació d'altres manifestacions discursives que presenten els marcadors *cua*. L'estudi que presentem aquí no deixa de ser parcial i provisional, per raons òbvies de temps i de corpus analitzat. Volem només marcar les línies d'un treball més

extens que seria interessant d'escometre (vegeu Norrick 1993 per a un treball semblant sobre l'anglès americà).

4 Característiques de les preguntes confirmatòries

L'aspecte més rellevant i definitori d'aquestes construccions és el fet que es relacionen amb la modalització del discurs, amb les marques de l'emissor i del receptor en l'intercanvi comunicatiu. Es tracta d'estructures a mig camí entre l'asseveració i la interrogació, tant des del punt de vista sintàctic com des de l'entonatiu i el pragmàtic.

Sintàcticament i entonativament, la part diguem-ne oracional respon a una estructura asseverativa («*vindràs, oi?*»), mentre que la part corresponent a la pregunta adopta el patró entonatiu de la interrogació i una forma associada amb construccions de caràcter exclamativo-interrogatiu («*vindràs, oi?*»).

Pragmàticament, podríem dir que representen una mena d'acte de parla indirecte (igual com una petició del tipus *Em pots passar el vi?*, expressada amb una pregunta), en la mesura que formalment són la suma d'una asseveració i una pregunta (acte locutiu, en terminologia d'Austin), mentre que la seva força illocutiva és més aviat d'asseveració i sobretot d'apellació, no de pregunta.

Sintetitzant-ne molt les característiques (vegeu Castellà / Cuenca 1993, Cuenca / Castellà, en premsa), podem dir que les estructures que volem analitzar:

- a) Manifesten de manera poc prototípica la categoria de la interrogació, atès que combinen asseveració i interrogació, i es presenten com a preguntes tendents cap a l'afirmació o cap a la negació.
- b) Són construccions interactives, que només assoleixen interpretació plena en un intercanvi comunicatiu on l'emissor i el receptor siguin presents i actius.
- c) S'associen amb la llengua oral, que és l'àmbit on s'acompleixen de manera plena les condicions exposades al punt anterior.
- d) Els marcats que contenen es poden definir com a evidenciadors, marques de les actituds dels interlocutors en el discurs. Concretament, remetèn a la seva posició respecte a la progressió de l'intercanvi comunicatiu, i al coneixement i la actitud que adopten emissor i receptor respecte del que es diu.

- e) Des del punt de vista sintàctic, el conjunt és la suma d'una oració (o un element de caràcter oracional) i un element més o menys buit de significat (gramaticalitzat), que actua com a marcador pragmàtic.

5 Hipòtesis de partença

Les hipòtesis de què hem partit per a analitzar el corpus considerat són les següents:

1. Les *question-tags* són construccions gramaticalitzades molt lligades al context. Això explica que un mateix marcant pugui manifestar diferents valors discursius.
2. La possibilitat que un marcant concret tingui més o menys valors (és a dir, que sigui una forma poc o molt marcada) anirà lligada al caràcter genèric / específic i buit / ple de significat del marcant.
3. Per a la definició i la caracterització d'aquestes construccions, és més important la funció pragmàtica que no pas els aspectes formals, sintàctics.

6 Anàlisi del corpus

Les *question-tags*, i en concret les preguntes confirmatòries, presenten diferents marcats en català:

- a) *eh?*, *no?*, que semblen ser generals en tot el domini lingüístic;
- b) *oi?*, que és característic del català oriental;
- c) *veritat?* (i les variants dialectals *vritat*, *vitat*, *tat*), que tenen més vitalitat al País Valencià, etc.

En el nostre corpus, limitat a un llibre escrit per una autora del Principat i a un programa emès per TV3, i, per tant, corresponent sobretot a parlars del Principat, hem trobat les formes *no?* i *eh?* com a més freqüents en l'oral espontani, i també *oi?* en l'oral transcrit als diàlegs del llibre.

6.1 Fets relatius al nivell sintàctic

L'estudi d'aquest corpus ens permet de copsar una sèrie de fets relatius al nivell sintàctic, que passem a exposar:

a) Els marcants *cua* poden seguir una oració completa (4-5) o un fragment (6-7).³

- (4) —Ah, així que *l'ull de vellut que portaves l'altre dia no era d'una entrebancada*, eh? (Vac: 117).
- (5) A: ... fer un carril de motos considero que *seria molt complicat*, no? (Pol: 34).
- (6) A: [...] Jo sóc missatger, sóc una persona ..., com has dit abans? *llastimosa*, no? (Pol: 4).
- (7) —[...] Ja ens trucarem, Marta. I si mai ens trobem junts ... ja saps, *el senyor gran i calb*, eh [...] (Vac: 21).

Aquesta segona opció és molt més freqüent en la conversa espontània que no la primera, cosa del tot lògica tenint en compte que en l'intercanvi oral hi ha una gran part de la informació que pertany a allò conegut discursivament i que, per tant, sol elidir-se.

b) La posició típica d'aquests marcants, com ja indica el nom en anglès (*tag* = 'cua') és la final (8); tanmateix, també els podem trobar en posició inicial, seguits de la conjunció *que*, de manera que l'oració o fragment esdevé sintàcticament una subordinada del marcant (9).

- (8) —Hauries de comprar un talismà. [...]
—Deixa-m'ho pensar ... Perquè, això vol dir diners, *oi?*
—Un bon talismà val diners, és veritat. Però ... Marta ... aniries per la vida ben protegida [...] (Vac: 128).
- (9) Cap a les vuit ha sonat el telèfon. Era la Carme.
—Marta! Marta! T'haig d'explicar tantes coses! Ens podem veure un dia?
—Sí noia, però fes-me'n cinc cèntims, que no puc esperar tant, jo.
—*Eh que és guapo?*
—Sí, sí, però explica. (Vac: 18).

³ Els fragments són construccions de caràcter oracional en la mesura que 1) constitueixen una unitat des del punt de vista del significat, 2) tenen una corba entonativa autònoma, 3) conformen una unitat comunicativa mínima i 4) distribuicionalment no es troben inclosos en una altra unitat superior. Es diferencien de les oracions prototípiques perquè no tenen la mateixa estructura gramatical, és a dir, no presenten un subjecte i un predicat (vegeu Hernanz 1978).

6.2 El punt de vista pragmàtic

Focalitzant ara el punt de vista pragmàtic, el corpus ens indica els fets següents:

c) Aquesta mena d'estructures tenen un caràcter interactiu que podem definir com a petició de confirmació per part del receptor (10), és a dir, són preguntes tendents a l'asseveració que es completen amb una resposta amb la mateixa polaritat (afirmativa o negativa) que l'oració precedent.

- (10) —Noia —van continuar la Lola—, m'agraden els executius, prou que ho saps, però aquest no em va resultar del tot. Quan estàvem dins l'afer ... bé, ja saps el que vull dir, oi Marta?
—Sí, em sembla que sí. (Vac: 45).

Però, atès que mantenen fins a un cert punt la naturalesa interrogativa, és possible una contestació contrària a aquesta expectativa (11).

- (11) —No t'ha comentat res?
—Però res de què? Et noto molt nerviós, Ricard. Que et passa alguna cosa?
Jo ja sabia per on anava.
—Bé ja m'entens, no?
Jo, que el volia fer patir una miqueta, he continuat.
—Doncs no, Ricard, de veritat que no t'entenc. (Vac: 19-20).

La resposta confirmativa pot ser directa, com hem vist als exemples anteriors (10-11), o indirecta, sense que aparegui cap marcant d'afirmació o negació, tot i que la polaritat es dedueixi fàcilment de la resposta (12).

- (12) —Ecoltin ..., vostès són els de «Lluna de mel» de la setmana passada, oi? [...]
La parella ha posat cara de sorpresa i ha dit:
—Ah! Ens ha reconegut? (Vac: 101).

Ara bé, no sempre trobem una resposta explícita. De vegades es produeix una resposta no verbal (13) o simplement no hi ha resposta (14).

- (13) M'he assegut al Zurich, devien ser cap a les onze. He demanat un cafè amb llet. Al meu costat hi havia un home d'uns quaranta anys, amb uns pals llargs i una roba. Jo li he fet una rialleta i li he dit:
—Què, matinant per tenir un bon lloc a la mani, eh?
Ell ha somrigut i s'ha posat unes ulleres fosques. Jo ja n'he tingut prou, i he entès que no volia conversar. (Vac: 12).

- (14) —*Bueno*, jo ... volia dir. *Bueno*, en el noi aquell de la camisa blava que no sé ..., intenta comprar el motorista modèlic *no?* O sigui ... Tu, per exemple, quan *estàs* a un semàfor i *se* para un motorista al costat i té una moto més o menys que és de la teva cilindrada, et mira, dóna cops de gas i tal i a la que es posa el semàfor en verd, aquí ja tothom s'oblida de *lo* que és lo codi de circulació, de *lo* que són *les* senyals, o sigui de *lo* que són uns *tios* vestits de blau o al costat de ... la ... o sigui la vorera ... o sigui ... A veure si m'entens. (Pol: 2).

En aquest darrer cas, en què la pregunta no dóna lloc a una resposta, podem suposar que la no intervenció de l'interlocutor en sentit contrari ja s'interpreta com una confirmació, o bé que la pregunta confirmativa no és altra cosa que una pregunta retòrica, una qüestió que no demana contestació explícita. Es tracta més aviat d'una apellació al receptor, una crida d'atenció.

d) La força comunicativa bàsica d'apellació pot convertir-se en predominant, de manera que el marcant no indica una petició de confirmació, sinó que vehicula una actitud deíctica de l'emissor respecte del receptor, que de vegades pot significar fins i tot una provocació o desafiament (15).

- (15) —Jo sóc una persona que porto cotxe i que realment les *dos* úniques pinyes que he tingut en la meua vida, i sense ser culpa meua, ha sigut per culpa d'una irresponsabilitat de de moto. I han sigut gent joveneta, joveneta. Ja no parlo ... no estic parlant ni de moto grossa ni ... ni ... de les persones que normalment van bastant decents *eh?* Però hi ha molta irresponsabilitat i la teniu. I dues vegades, una per poc no perdo el meu fill i l'altra per poc no m'espanten els dos fills, que ja tinc gràcies a Déu al món. Vull dir [...] responsabilitats *eh?* Vull dir ... No, no, perquè [...] (Pol: 1).

e) Aquesta interpellació al receptor pot donar lloc a un canvi de torn, una presa de la paraula per part de l'altre interlocutor. Així, sovint, les *question-tags* pauten el discurs i poden ser una instrucció de canvi de torn de paraula.

- (16) A: [...] Demano respecte per tothom, perquè [...] a guanyar-se la vida amb un vehicle a la ciutat ... eh=
 B: I potenciar sobretot el servei de la moto des de la institució i.
 A: Molt bé. (Pol: 4).
- (17) A: [...] Que passa una moto a 400 per hora i molt bé, a mi m'han ... espera espera ... Deixem estar ... 190, 80. No estic parlant de velocitats concretes, estic parlant d'infraccions de tràfic. I aquí se'n fan moltes, però resulta que la Guàrdia Urbana no veu segons quines. Nomes veu *a* una senyora ...
 B: Vostè vol contestar aquesta senyora, *no?*
 A: ... que aparca en doble fila ...
 C: Molt bé.

- A: ... sense molestar.
 B: Deixi que li contestin sisplau i anem a acabar amb el públic.
 C: Ha quedat clar. Li contesten d'aquí un moment.
 B: Contesti.
 D: Des de quan ... (Pol: 24).

6.3 *Altres valors discursius dels marcants cua*

Com preveïem en les hipòtesis de partença, alguns dels marcants que tractem, especialment els més buits de significat com *eh* i de vegades també *no*, assoleixen valors diferents de la confirmació. Dins el mateix discurs d'un únic interlocutor, i com a formes no interrogatives, aquests marcants se situen en punts de transició entre parts de l'enunciat (18-19), de vegades marcant continuació (20) i d'altres omplint un buit en el flux comunicatiu (21).

- (18) A: Ara gràcies a Déu es troba bé, però vull dir que ... a vegades no saps eh: quan surts al carrer lo que et vindrà a sobre no? ... Però clar ... és això.
 B: *Aviam*. Repliqui, repliqui, sisplau. (Pol: 17).
- (19) —Sí, jo sóc un conductor d'autobusos i també em trobo amb problemes amb les motos ... eh ... pot ser no, eh ... Pot ser més amb les motos que amb els taxis. (Pol: 31).
- (20) A: Jo, segons he presenciat en aquesta exposició del programa dels *amotos*, de motos, sí.
 B: Digui digui.
 A: Eh ... jo crec que ... els *amotos*, el que haurien de fer seria organitzar-se, que l'Ajuntament us fes un carril, un carril moto. (Pol: 9).
- (21) —Jo he portat cotxe ... he portat cotxe durant vint-i-dos anys, i ara en fa dos que porto eh ... moto. Jo sóc un motorista convers. Eh ... sento dir-vos, a aquests motoristes que heu parlat que sou uns inconscients, eh ... No tens ni que portar ni moto ni cotxe, reina, queda't a casa que ets un perill [...] (Pol: 30).

Sembla, doncs, que hi ha una relació interessant entre la presència dels marcants *cua* i la relació tema-remà en el discurs. Fet i fet, se situen en posicions prominents, que tenen a veure amb el canvi de tema (19). Quan hi ha canvi de torn, sovint indiquen la represa d'un tema anterior que no s'havia acabat de desenvolupar (20). Per l'altra banda, l'ús d'un marcant amb caràcter apellatiu també pot incidir en el caràcter emfàtic, remàtic pur, d'un element (22).

- (22) —[...] Caminant tan tranquil·la em vaig trencar la mà i vaig estar any i mig amb la mà trencada. Vull dir CAMINANT, eh? I això no vol dir que jo ... no ... no ... no pateixi pels meus fills. (Pol: 22):

7 Conclusions

A tall de conclusions, exposarem les consideracions següents:

a) Les *question-tags*, i en general les estructures amb marcant cua, són construccions molt lligades al context. Els marcants poden assolir diferents valors discursius. D'entre els valors que hem repassat, que no exhaurixen ni de bon tros tots els que podríem trobar, sinó que en són només una mostra, el més bàsic és el de l'apel·lació.

b) L'aparició i la posició del marcador sembla anar unida a l'estructura informativa del discurs, a la distribució tema / rema de les diferents unitats textuais.

c) Des del punt de vista sintàctic, les estructures amb marcant cua es corresponen amb una forma bimembre, on almenys un dels elements (el marcant) no presenta la forma oracional prototípica, subjecte-predicat. Així, la manifestació més comuna «oració + marcant» (23a) o «marcant + *que* + oració» (23b).

(23a) Ho has dit tu, veritat?

(23b) Veritat que ho has dit tu?

En el primer cas (23a), l'estructura respōn al tàndem pressuposició / focus. L'oració com a conjunt representa el contingut proposicional donat com a compartit per emissor i receptor (la pressuposició), i el marcant es constitueix en focus, en la part de l'enunciat que vehicula la informació nova, la que posseeix el contingut que es pretén establir a partir de l'intercanvi comunicatiu (és a dir, la demanda de confirmació respecte al valor de veritat de la proposició).

En el segon cas (b), l'ordre s'ha invertit: el marcant se situa en la posició inicial i demana l'aparició de la conjunció *que* per a formar una estructura gramatical amb la resta de la construcció. Estaríem davant d'una construcció de caràcter escindit (semblant a les del tipus *És amb ell que / amb qui necessito parlar urgentment*).

Es tractaria, doncs, de les dues possibilitats estructurals que permeten una contraposició entre un element bàsicament temàtic i un element remàtic pur o focal.⁴

La formalització lingüística d'aquesta mena d'estructures presenta problemes no gens menyspreables, que en aquesta comunicació no podem estudiar àmpliament. En síntesi, podem dir que, atesa la naturalesa focal dels marcadors, s'haurien d'analitzar al Sintagma Complementador (SC), concretament com a especificador del nucli C.

(24a) [_{SFlex} Ho has dit tu], [_{SComp} veritat?]

(24b) [_{SComp} Veritat [_{Comp} [_{Comp} que] [_{SFlex} ho has dit tu?]]]

En la primera anàlisi, trobem dues estructures de caràcter oracional juxtaposades (de fet, SFlex es desenvolupa com a SComp), i, en canvi, en el segon s'ha produït una inserció d'una dins de l'altra, que ha forçat l'aparició del subordinant *que*.

Aquesta proposta d'anàlisi dóna compte:

- a) de la naturalesa oracional del marcant *cua*, atès que forma part d'una categoria oracional (SComp) i sovint hi és l'únic element explícit (estructura 24a);
- b) de la possibilitat de col·locar-lo en la posició inicial (estructura 24b), que és característicament focal, com demostra el fet que sigui el lloc on es troben prototípicament els pronoms interrogatius, elements focals per excel·lència.⁵

⁴ Els treballs d'Espinal (1980 i 1986) i especialment Solà (1990) sobre *rai* apunten en un sentit semblant al que presentem aquí. Espinal (1980) proposa considerar que *rai* és un mot anafòric que desenvolupa una estructura oracional amb elements el·líptics; en un treball posterior (1986), insisteix en el seu caràcter de connector discursiu. Solà (1990) conclou de la seva anàlisi que *rai* és un marcador de tòpic.

⁵ Per una discussió més aprofundida del tema, vegeu les reflexions incloses al nostre article (Cuenca / Castellà 1995), els treballs de Brucart (1993 i 1994) i també la hipòtesi de Maldonado (1991: cap. 5) sobre l'estructura del SComp, a propòsit de les característiques de les clàusules substantives en estil indirecte.

Bibliografia

- Brucart, José María (1993): «Sobre la estructura de SComp en español», dins: Amadeu Viana (ed.): *Sintaxi, teoria i perspectives*, Lleida: Pagès, 1993, pàgs. 59-102.
- Brucart, José María (1994): «Análisis gramatical y variación sintáctica», conferència pronunciada a la Universitat de València, el 22 d'abril de 1994.
- Castellà, Josep Maria / Cuenca, Maria Josep (1993): «La gramàtica no ho és tot, oi?», dins: *Com* 28, pàgs. 27-29.
- Cuenca, Maria Josep / Castellà, Josep Maria (1995): «Una caracterització cognitiva de les preguntes confirmatòries (*question-tags*)», dins: *Caplletra* 18, pàgs. 65-84.
- Espinal, Maria Teresa (1980): «„Tu rai!” Observacions sobre un mot frase anafòric», dins: *Els Marges* 18/19, pàgs. 102-108.
- Espinal, Maria Teresa (1986): «Els mots connectors: entorn de *rai*», dins: *Els Marges* 35, pàgs. 21-42.
- Fillmore, Charles J. / Kay, Paul / O'Connor, Mar Catherine (1988): «Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: the Case of *let alone*», dins: *Language* 64/3, pàgs. 501-538.
- Heine, Bernd / Claudi, Ulrike / Hünemeyer, Friedrich (1991): *Grammaticalization: a Conceptual Framework*, Chicaco: University of Chicago Press.
- Hernanz, Maria Lluïsa (1978): «Oracions i fragments: vers una definició conjunta», dins: *Els Marges* 13, pàgs. 88-102.
- Hopper, Paul / Traugott, Elisabeth Closs (1992): *Grammaticalization*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, George (1987): *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*, Chicaco: University of Chicago Press.
- Maldonado, Concepción (1991): *Discurso directo y discurso indirecto*, Madrid: Taurus.
- Norricks, Neal R. (1993/1995): «Invariant Tags and Evidentiality in Conversation», comunicació presentada a la *3rd International Cognitive Linguistic Conference*, Leuven (Bèlgica), 18-23 de juliol de 1993, publicada dins: *Journal of Pragmatics* 23 (1995), pàgs. 687-692.
- Solà, Jaume (1990): «Sobre la partícula *rai* i els tòpics», dins: *Caplletra* 8, pàgs. 55-68.